

بررسی راهکارهای پیشگیری از وقوع جرم

سید مهدی حسنی نهاد

کارشناس ارشد حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشگاه دامغان

چکیده

پیشگیری از وقوع جرم یکی از اهداف مهم علم جرم شناسی می باشد . قانون اساسی کشور ما نیز در بند ۵ اصل ۱۵۶ به این موضوع اشاره نموده و این امر را به عنوان یکی از وظایف قوه قضاییه برشمرده است . کشورهای دیگر جهان نیز به موضوع پیشگیری از جرم پرداخته اند و بعضی از این کشورها در این حیطه به دستاوردهای قابل توجهی دست یافته اند . پیشگیری از وقوع جرم نه تنها امنیت و آرامش را در جامعه برقرار می کند ، بلکه در کنار آن می تواند نقش بسیار موثری در ایجاد توسعه و پیشرفت اقتصادی داشته باشد چرا که تمامی سرمایه گذاران داخلی و خارجی تمایل به سرمایه گذاری در بستری امن را دارند . در چند دهه اخیر مطالعات گسترده ای در مورد روش های پیشگیری از جرم انجام شده است در این پژوهش قرار است به بررسی این روش ها و راهکارها بپردازیم .

واژگان کلیدی: پیشگیری ، جرم شناسی ، بزهکار ، جرم ، بزه دیده

مقدمه

عقل حکم می‌کند که پیش از وقوع جرم به مقابله با بسترهای وقوع آن پردازیم . در سال‌های اخیر کشورهای مختلف جهان به این نتیجه‌گیری منطقی رسیده‌اند که به جای مقابله با مجرم باید علل وقوع جرم را خنثی نمود ، رسیدن به این هدف با همکاری و تعامل دستگاه‌ها و سازمان‌های مختلف در هر جامعه ای امکان‌پذیر است

یکی از شروط اساسی پیشرفت و توسعه جامعه برقراری امنیت اجتماعی است که با پیشگیری از وقوع جرم می‌توان با هزینه‌ای بسیار کمتر نسبت به مقابله با بزه‌کاران به این هدف نائل شد . بررسی آمار میزان جرائم در کشورهای گوناگون نشان می‌دهد که بعضی از کشورهای پیشرفته توانسته‌اند به موفقیت‌های چشمگیری در این حوزه دست یابند. در ادامه مباحث این پژوهش ابتدا به بررسی تعاریف و مفاهیم مربوط به پیشگیری از وقوع جرم می‌پردازیم و بعد از آن روش‌های پیشگیری از وقوع جرم از نگاه جرم‌شناسی را مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهیم.

مفاهیم

۱- جرم

از نظر لغوی در فرهنگ فارسی معین جرم به معنای گناه و بزه آمده (معین، ۱۳۶۳) و فرهنگ فارسی عمید نیز جرم را گناه ، خطا و بزه تعریف نموده است. (عمید، ۱۳۶۱)

از دیدگاه حقوقی قانون مجازات اسلامی در ماده ۲ جرم را این چنین تعریف می‌کند: " هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود ." تعاریف مختلفی از سوی حقوقدانان برای جرم ارائه گردیده است که به بیان چند تعریف بسنده می‌کنیم ، جیمز استیفن جرم را چنین تعریف نموده است: " فعل یا ترک فعلی که به واسطه ارتکاب آن مجازات قانونی نسبت به آن قابل اعمال است. " (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۷) در تعریف دیگری این چنین آمده است: " هر رفتار ضد اخلاقی و ضد اجتماعی شدید که قانون آن را منع کرده و ناشی از فرآیندهای دارای ماهیت جامعه شناختی روانشناختی و زیست شناختی است قسمت اخیر این تعریف که اشاره به علت شناسی جرم و چند بعدی بودن آن دارد نشان می‌دهد که جرم محصول جمع علل فردی زیستی

و اجتماعی است بنابراین جرم پدیده‌ای نسبی و قراردادی است و در جوامع متغیر و متحول است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳) حقوقدان دیگری این چنین جرم را توصیف می‌کند جرم عبارت است از کنش‌های مخالف نظم اجتماعی افراد در جامعه که به موجب قانون برای آن مجازات و اقدامات تامینی و تربیتی تعیین شده است (نوربها، ۱۳۹۲).

۲- پیشگیری از جرم

از نظر لغوی پیشگیری در لغت نامه دهخدا به معنای عمل پیشگیر ، دفع و جلوگیری معنا شده است. (دهخدا، ۱۳۷۷)

از دیدگاه تخصصی پیشگیری از جرم را در جرم شناسی می‌توان به دو طریق معنا نمود ، از یک دیدگاه که دیدگاهی گسترده و عام است هرگونه اقدام و عملی که در برابر جرم انجام می‌گیرد تا باعث کاهش پدیده مجرمانه گردد پیشگیری از جرم می‌گویند . از این نظر تمامی اقدامات کیفری و غیر کیفری که در جهت مقابله با جرم باشد را پیشگیری از وقوع جرم می‌نامند یعنی تمامی اقدامات انجام شده قبل از وقوع جرم جهت پیشگیری از وقوع جرم و نیز تمامی اقدامات بعد از وقوع پدیده مجرمانه برای جلوگیری از تکرار جرم را که شامل کشف جرم ، تعقیب مجرم و مجازات او می‌باشد را پیشگیری می‌نامند.

اما از دیدگاهی دیگر پیشگیری از جرم تنها ناظر به اقدامات و تدابیر غیر کیفری برای جلوگیری از وقوع جرم است از این دیدگاه که محدود و خاص است پیشگیری تنها شامل اقدامات پیش از وقوع جرم می‌شود و اقدامات و تدابیر کیفری پس از وقوع جرم را در بر نمی‌گیرد . (ابراهیمی ، ۱۳۸۸) هر کدام از این دیدگاه‌ها در جرم شناسی دارای طرفداران خاص خود هستند ، اما به نظر نگارنده دیدگاه دوم بیشتر با معنای واقعی پیشگیری از وقوع جرم منطبق می‌باشد ، چرا که اقدامات انجام شده پس از وقوع جرم و یا به عبارتی اقدامات کیفری در بحث مقابله با مجرم را می‌توان تنها پیشگیری در جهت مقابله با تکرار جرم دانست و نه پیشگیری از وقوع جرم به معنای خاص کلمه.

روش های پیشگیری از وقوع جرم

در ابتدا باید بگوییم که برخی از این راهکارها قدمتی به اندازه تاریخ زندگی بشر بر روی کره خاکی داشته و بعضی دیگر عمری کوتاه دارند و ناشی از مطالعات جرم شناسی در چند دهه اخیر می‌باشند در ادامه به بیان اجمالی این روش‌ها می‌پردازیم.

1-پیشگیری از بزهکاری کودکان و پیشگیری از بزهکاری بزرگسالان

از آنجا که اطفال و کودکان در چند سال اول زندگی خود فاقد قدرت عقل و تشخیص کافی هستند تقریباً در تمامی نظام‌های حقوقی نحوه برخورد با آنها با بزرگسالان متفاوت بوده و هست که بحث پیشگیری از وقوع جرم نیز از این قاعده کلی مستثنی نبوده و نیست، نتیجه آنکه در صورت ارتکاب جرم توسط اطفال سعی بر آن است که با در پیش گرفتن اقدامات تربیتی و اصلاحی شخصیت کودکان را اصلاح کنیم. ایجاد قانون اصلاح و تربیت برای کودکان و نوجوانان که در قانون مجازات اسلامی نیز به آن اشاره شده در راستای همین روش پیشگیری از وقوع جرم در کودکان و نوجوانان می باشد.

اما در مورد بزرگسالان از آنجا که شخصیت آنها تکامل یافته است از دیرباز تاکنون سیاست ایجاد ترس و ارعاب در دستور کار جوامع و حکومت‌های مختلف بوده تا مرتکب بزه از تکرار دوباره آن خودداری کند و از سوی دیگر مجازات وی درس عبرتی برای دیگران شود که به فکر ارتکاب جرم نیفتند مجازات‌های بسیار سخت همچون به صلیب کشیدن، کندن پوست، زنده زنده سوزاندن و که در جوامع مختلف نسبت به بزهکاران اعمال می شد نتیجه همین تفکر در راستای پیشگیری از وقوع جرم بوده است.

اما در قوانین جاری کشور خودمان نیز مجازات‌های اعدام، قصاص و حبس‌های بلند مدت که در قانون مجازات اسلامی دیده می شود نمونه هایی از ادامه این مدل پیشگیری از وقوع جرم در قوانین امروزی می باشند.

۲- پیشگیری انفعالی و پیشگیری فعال

درباره مفهوم پیشگیری انفعالی باید بگوییم که این سطح از پیشگیری به مثابه نوعی تذکر و هشدار به جامعه برای جلوگیری از قربانی شدن و بزه دیدگی است و روشی جهت هشدار برای مصون سازی جامعه در مقابل جرم است بدون آنکه همراه با تدابیر عملی باشد. (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۰) در این روش به اعلام و هشدار اکتفا می شود و بیشتر دارای جنبه دفاعی و پدافندی در برابر بزهکاری است و بزه دیده مدار می باشد (محمد نسل، ۱۳۸۷) به عنوان مثالی برای آن می توان به هشدار پلیس به والدین جهت جلوگیری از بزه دیدگی کودکان در فضای مجازی اشاره نمود.

اما در مورد پیشگیری فعال باید بگوییم این سطح از پیشگیری با ارائه اقدامات عملی مثبت به جلوگیری از وقوع جرم می پردازد. این مدل پیشگیری از مرحله هشدار و تذکر می گذرد، دارای جنبه کاملاً تهاجمی در برابر بزهکاران است و بزهکار محور می باشد. از جمله مصادیق آن می توان الزام به ترک اعتیاد در مورد معتادان به مواد مخدر را نام برد.

۳- پیشگیری عمومی و پیشگیری اختصاصی

در پیشگیری عمومی از وقوع جرم حکومت و سیستم امنیتی و قضایی با شناسایی عوامل پدیدآورنده جرم سعی در از بین بردن و محو بسترهای جرم را می‌نمایند. در این نوع از پیشگیری خانواده، مدرسه، گروه‌های محله محور، سازمان‌های مردم نهاد و غیر می‌توانند نقش سازنده و موثری ایفا نمایند. اما در پیشگیری اختصاصی به جای توجه به دلایل عمومی ارتکاب جرم به عوامل اختصاصی وقوع جرایم نگاه می‌کنیم و این نوع از پیشگیری با بهره‌برداری از مکانیزم سیستم قضایی محقق می‌شود.

در این پیشگیری ورود افراد کارشناس و اهل فن جهت برخورد با پیدایش پدیده مجرمانه ضروری است، هدف این پیشگیری مقابله با یک جرم خاص می‌باشد به عنوان مثال روش‌های پیشگیری از وقوع سرقت رایانه ای

۴- پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالثیه

این روش پیشگیری با الهام از علم پزشکی به مقابله با پدیده مجرمانه می‌پردازد که شرح آن از این قرار است:

پیشگیری اولیه

در این مرحله کوشش اصلی بر آن است که با بررسی و شناسایی بسترهای جرم‌زا و ایجاد تغییر و تحول در آنها امر پیشگیری تحقق پیدا نماید.

پیشگیری ثانویه

در این روش پیشگیری تمرکز اصلی بر روی افراد و گروه‌های خاصی هست که بنا به شرایط ویژه‌ای که دارند بیشتر بیم آن می‌رود که مرتکب بزه شوند و سعی می‌شود که با به کارگیری تدابیر لازم آنها را از سقوط در گرداب بزهکاری دور نگه داشت از جمله این گروه‌های پرخطر می‌توان به کودکان بی‌سرپرست یا بد سرپرست اشاره نمود.

پیشگیری ثالثیه

در این نوع از پیشگیری ذره‌بین دستگاه امنیتی و قضایی بر روی مجرمین حرفه‌ای و با سابقه است تا با شکستن چرخه جرم و مجازات در زندگی آنها، این افراد را به یک زندگی سالم و آبرومند بازگرداند، خانواده و گروه‌های مردمی برای تحقق این هدف نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کنند که البته کمک گرفتن از متخصصین مرتبط از جمله روانشناسان، روانپزشکان و کارآفرینان نیز می‌تواند برای رسیدن به این مطلوب بسیار موثر باشد.

۵- پیشگیری وضعی

این مدل از پیشگیری از پیشگیری‌های نوین محسوب می‌شود و بر این اساس استوار است که در این روش کلیه بسترهای ایجاد کننده جرم از بین می‌رود تا از این طریق جلوی وقوع جرم گرفته شود این روش پیشگیری از وقوع جرم مبتنی بر

روش‌های غیر کیفری است بر این مبنا با انجام تغییرات مختلف و اتخاذ تدابیر لازم احتمال وقوع جرم را کاهش می‌دهیم.

از جمله مصادیق بارز این روش از پیشگیری می‌توان به این موارد اشاره کرد: نصب دوربین‌های مدار بسته به ویژه در مناطق جرم خیز و پرخطر، نصب دزدگیر و حفاظ‌های امنیتی برای منازل، تقویت روشنایی خیابان‌ها و غیره

۶- پیش‌گیری اجتماعی

این مدل پیشگیری در چند دهه اخیر پدید آمده و هدف آن این است که شرایط جامعه را به نحوی تنظیم نماید که از بروز پدیده مجرمانه جلوگیری کند. در حقیقت این روش از پیشگیری در پی خشکاندن ریشه‌های مولد بزهکاری در جامعه می‌باشد. (جوانفر، ۱۳۸۴)

پیشگیری اجتماعی خود به دو دسته جامعه مدار و رشد مدار تقسیم می‌شود. در پیشگیری اجتماعی رشد مدار تمرکز اصلی بر روی کودکان و نوجوانان است در این راستا به بررسی رفتارهای نادرست و ضد اجتماعی کودکان و نوجوانان ناسازگار پرداخته می‌شود و با شناخت علل بروز این رفتارها برای درمان آنها چاره‌اندیشی می‌نماید و از این طریق مانع شکل‌گیری شخصیت بزهکار و ضد اجتماعی در آنها می‌شود. نقش خانواده و مدرسه برای تحقق این نوع از پیشگیری بسیار مهم و حیاتی می‌باشد. با به کارگیری این مدل از پیشگیری در حقیقت به تربیت نسلی می‌پردازیم که دارای سطح بالایی از پایبندی به هنجارهای اجتماعی هستند و امکان بروز بزهکاری در آنها بسیار کم و ناچیز است.

اما در پیشگیری اجتماعی جامعه مدار ایده اصلی آن است که برای پیشگیری از بزهکاری باید محیط جامعه سالم و مناسب باشد بر این مبنا اگر عوامل موجب بزهکاری را در جامعه خنثی نکنیم احتمال وقوع جرم در جامعه بالا می‌رود به عنوان مثال برای پیشگیری از وقوع جرایم اقتصادی به مانند سرقت باید با فقر و بیکاری در جامعه مبارزه نمود و نمی‌توان انتظار داشت در جامعه که فقر و بیکاری در آن بیداد می‌کند میزان وقوع جرم سرقت پایین باشد.

بحث و نتیجه گیری

پیشگیری از وقوع جرم راهکاری است که مانع پیدایش و بروز جرم می‌باشد، امر پیشگیری دارای مدل‌های متنوع و گوناگونی است که با توجه به شرایط هر جامعه باید به کار گرفته شوند. پیشگیری از وقوع جرم تنها وظیفه پلیس و دستگاه قضایی نیست بلکه باید تمامی قوا دستگاه‌ها، سازمان‌ها، خانواده‌ها و گروه‌های مردمی در این مسیر فعال شوند و از تمامی ظرفیت‌های جامعه برای دستیابی به این هدف استفاده نمود. پیشگیری از جرم امری است که کاملاً به نفع اقتصاد جامعه نیز می‌باشد چرا که از یک سو با ایجاد یک محیط آرام و مطمئن اجتماعی سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی با خیال آسوده به امر سرمایه‌گذاری و ثروت

آفرینی می‌پردازند و از سوی دیگر مانع تحمیل هزینه‌های گزافی می‌شود که وقوع هر جرمی بر جامعه و حکومت آن تحمیل می‌کند.

در مورد کشور خودمان پیشنهاد می‌گردد که بحث پیشگیری از جرم در دو برنامه کوتاه مدت و بلند مدت پیگیری شود، در برنامه کوتاه مدت با اعمال روش‌های زود بازده و فوری به مقابله با رشد جرایم پرداخته شود. اما در برنامه بلند مدت در ابتدا نیاز به یک مطالعه دقیق، جامع و سراسری از میزان و نوع جرایم در کل کشور ضروری به نظر می‌رسد و بعد از آن باید با بررسی مدل‌ها و الگوهای کشورهای موفق در این حیطه و با تطبیق و بومی‌سازی این الگوها با شرایط دینی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی جامعه خودمان برای پیشگیری از وقوع جرم اقدام نمود. در پایان باید خاطرنشان کرد که صرف نوشتن کتاب، مقاله، پایان نامه و رساله یا برگزاری همایش و کنفرانس و یا حتی تصویب قوانین مرتبط با این امر در جهت پیشگیری از جرم در یک جامعه کافی نیست، بلکه آنچه که می‌تواند برای رسیدن به این مطلوب کارساز و موثر باشد تنها اقدامات عملی و تدابیر کاربردی است.

منابع

- ۱- ابراهیمی، شهرام، رویکردهای موسع و مضیق پیشگیری و آثار آن، فصلنامه آموزه های حقوقی، دوره ششم، شماره دوازدهم، مرداد ماه ۱۳۸۸، ۳۷-۵۲.
- ۲- جوانفر، عباس، پیشگیری از جرم و جایگاه دستگاه قضایی در آن، ماهنامه اصلاح و تربیت، دوره چهارم، شماره ۳۹، خرداد ماه ۱۳۸۴، ۳۷-۴۰.
- ۳- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، لغتنامه دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم
- ۴- عمید، حسن، ۱۳۶۱، فرهنگ عمید، تهران، انتشارات ابن سینا، چاپ بیست و یکم
- ۵- معین، محمد، ۱۳۷۷، فرهنگ فارسی، جلد اول، چاپ دوازدهم، تهران، موسسه انتشارات امیر کبیر.
- ۶- محمد نسل، غلام رضا، ۱۳۸۷، پلیس و سیاست پیشگیری از جرم، همایش ملی پیشگیری از جرم، دفتر تحقیقات پلیس پیشگیری ناجا، فصلنامه تخصصی پیشگیری از جرم.
- ۷- منصور، جهانگیر، زارعی، حسین، ۱۴۰۳، قانون مجازات اسلامی، چاپ صدو هشتاد یکم.
- ۸- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، ۱۳۹۷، دانشنامه جرم شناسی، تهران، انتشارات گنج دانش.
- ۹- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، ۱۳۸۰، مجموعه تقریرات درس جرم شناسی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.

10- نور بها ، رضا ، ۱۳۹۲ ، زمینه حقوق جزای عمومی ، چاپ ۳۴ ، تهران ، انتشارات گنج دانش .

Investigating crime prevention strategies

Seyed Mahdi Hasni Nahad

Master of Criminal Law and Criminology, Damghan University

Abstract

Prevention of crime is one of the important goals of criminology. The Constitution of our country also mentions this issue in paragraph 5 of Article 156 and lists it as one of the duties of the judiciary. Other countries of the world have also addressed the issue of crime prevention and some of these countries have achieved significant achievements in this field. Prevention of crime not only establishes security and peace in the society, but also can play a very effective role in creating economic development and progress because all domestic and foreign investors want to invest in a safe environment. In the last few decades, extensive studies have been conducted on crime prevention methods. In this research, we are going to investigate these methods and solutions.

Key words: prevention, criminology, criminal, crime, victimized